

עם הופעת כרך כ' של "הציונות"

מאסף "הציונות" שעניינו תולדות התנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ-ישראל – הגיע בשעה טובה לכרך העשרים. מעטים יודעים שפרסום זה, שהיה והינו כלי הביטוי המרכזי של המכון לחקר הציונות על שם חיים וייצמן באוניברסיטת תל-אביב, ראשיתו ביוזמה של פרופ' בן-ציון דינור, אשר במסגרת 'החברה ההיסטורית הישראלית', שהוא עמד בראשה, ביקש להקים כמה עברית למחקרים היסטוריים, דמוגרפים וסוציולוגיים בעת החדשה. תוכניתו היתה להוציא לאור שנתון שיופיע לצד כתב-העת הוותיק 'ציון', שעורכיו מן הימים ההם העדיפו לפרסם מחקרים שלא גלשו אל מעבר לסף המאה ה-20. רעיונו של פרופ' דינור נתמך בידי שני מורים גדולים נוספים, פרופ' ישראל היילפרין וד"ר שמואל אטינגר, והוא גם תאם, לפחות בעיקרו, את תוכניותיהם של חברי המכון לחקר הציונות על שם חיים וייצמן, שהוקם לא כבר באוניברסיטת תל-אביב, ובראשו עמד חבר-הכנסת גבריאל כהן. ואומנם, בישיבה של הנהלת 'החברה ההיסטורית' שנתקיימה באחד הימים באמצע שנות ה-60, הוחלט בהסכמת כולם להקים את הבמה המוצעת. כמו כן הוחלט שיהיה זה מפעל משותף של שלושה גופים – החברה ההיסטורית הישראלית, המכון ליהדות זמננו של האוניברסיטה העברית בירושלים והמכון לחקר הציונות של אוניברסיטת תל-אביב. באותו מעמד גם נבחרו שלושת חברי המערכת של השנתון: ד"ר שאול אש, ד"ר חרוה בן-ישראל וד"ר דניאל קארפי. תנאי אחד היתנה פרופ' דינור לשותפים בדבר, שהשם שיינתן לפרסום יכלול את התיבה "ציון" – כגון, "מאסף ציון", "שיבת ציון" או כדומה – כדי להדגיש בזאת את הויקה שבינו לבין אחיו הבכור, הרבעון "ציון". כעבור ימים אחדים אישרה הוועדה המרכזת של המכון לחקר הציונות את התוכנית, וכמובן קיבלה ברצון את התנאי בדבר שמו של הפרסום.

אף על פי כן, מסיבות שאין טעם היום לעמוד עליהן, לא יצאה התוכנית אל הפועל. ומשהודיעה הנהלת החברה ההיסטורית כי היא נאלצת לחזור בה מהחלטתה, החליט המכון לחקר הציונות להוציא לאור בכוחות עצמו מאסף שיתפרסמו בו ממיטב המחקרים שנעשו במסגרתו, בעידודו וביוזמתו, וכן מחקרים ראויים אחרים שנעשו מחוץ למכון בנושאים הקשורים בתולדות התנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ-ישראל. ובאמת, בחקר נושאים אלה היה המכון בימים ההם המרכז החדשני, החשוב והפעיל ביותר בארץ-ישראל. מאז ועד היום עשתה ההיסטוריוגרפיה של התנועה הציונית דרך ארוכה. קמו מרכזים חדשים ליד רוב האוניברסיטאות בישראל, נוסדו בימות חדשות, נפתחו אפיקי מחקר חדשים, אם הודות לשפע המקורות הארכיוניים שהועמדו לרשות ההיסטוריונים ואם בגין זוויות ראייה חדשים, שחוקרים החלו לתת עליהן את הדעת ולשים עליהן דגש, כפי שמן הראוי שייעשה בכל דור.

לא עלינו לעשות את מאונם של עשרים הכרכים הראשונים של "הציונות". מן הסתם נתפרסמו בהם מחקרים חשובים יותר וחשובים פחות; כאלה שפתחו אפיקים חדשים בפני החוקרים, וכאלה שהוסיפו רק פרטים אחדים לתמונה הידועה זה מכבר בקוויה הכלליים. אך דומה כי לא נחטא לאמת אם נאמר, שכלל המחקר שראה אור במאסף "הציונות" מאז החלו כרכיו להופיע השפיע השפעה של ממש על התפתחותה של ההיסטוריוגרפיה הדנה בתנועה הציונית, בארץ ובעולם, ותרם לה תרומה שלא במהרה תחלוף, תהיה דרכם והשקפתם של ההיסטוריונים בני הדורות הבאים אשר תהיה.

לא נותר אלא לקוות, שגם בעתיד ידעו עורכי "הציונות" לעודד מחקר היסטורי, מקורי ומחדש, קפדן בבחירת המקורות שעליהם הוא משתית את אדניו, זהיר בניתוחם ובהסקת מסקנות, משוחרר מדעות קדומות ומלחצם של הלכי רוח אופנתיים חולפים, פתוח לבחינת רעיונות חדשים ושוקד תמיד על העלאת שאלות חדשות.

ד.ק.